

Нарықтағы ұйымның бәсекеге қабілеттілігінің деңгейі көптеген факторлардың әсерінің нәтижесі болып табылады және қызмет етуі әдетте өте динамикалық түрде дамиды. Олар өздерінің бәсекелестерімен салыстырғанда өнімділіктің табиғаты мен табыстың деңгейіне әсер ететін кәсіпорын үшін сыртқы және ішкі шарттар жиынтығын білдіреді. Ұйымның операциялық қызметінің шеңберінде бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін бірқатар факторлар басқарудың әр түрлі әсерін талап етеді. Көптеген ғылыми зерттеулер ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру факторларына назар аударады, алайда олар анықтайтын анықтамалар табиғаты бойынша әртүрлі. Бұл пікірлердің айырмашылығы негізінен, ұйымның бәсекеге қабілеттілігінің сипатын түсінуден туындайды. Ұйымның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі факторларын зерттеу жүргізу нәтижесінде бір жүйеге келтірдік.

Ұйымның (компанияның) деңгейінің факторлары [2]:

- шығындар немесе шығыстар - шикізат шығындары, еңбек шығындары, сақтау шығындары, капитал құны;
- технология - технологиялық үдерістер, өнімдер, зерттеулер мен әзірлемелерге инвестициялар, меншік патенттер;
- процестердің сапасы - өндіріс үрдістері, автоматтандыру деңгейі, кіріс ресурсын пайдалану деңгейі;
- икемділік - жаңа өнімді жасау және өндіруді ауыстыру, өндіріс циклінің ұзақтығы;
- өнімнің сапасы - өнімнің түрлері, бағасы, дизайн, тұтынушылардың қанағаттануы;
- тарату - қолданыстағы өнімдер үшін жаңа нарықтар, уақтылы жеткізілімдер;
- нарыққа жаңа өнімдерді сәтті енгізу, даму уақыты;
- жаңа өнімдер, корпоративтік мәдениет;
- адами ресурстар - сыйақы, оқыту, мансапты дамыту.

Бәсекеге қабілеттілік сияқты концептуалдық терминнің анықтамасы абсолютті мағынада ешқашан дұрыс немесе жалған болып табылмайды және оның орындылығы нақты зерттеу немесе саяси мәселе бойынша бағалануы мүмкін.

Сонымен қатар, бәсекеге қабілеттілік туралы жалпы түсінік ұйымдарды белгілі факторлар бойынша талдау үшін пайдаланылуы керек деген жалпы пікірді көрсетеді. Майкл Портер кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі - орналасқан жері мен кәсіпорындардың өнімділігімен анықталады деп тұжырымдады. Ол осы жерде тұрақты экономикалық өркендеудің қозғаушы күштерін түсіну үшін бәсекеге қабілеттілік анықтамасын пайдаланады.

Әдебиеттер

1 Асылбеков Н.Т. Анализ конкурентоспособности пищевой промышленности Республики Казахстан // Международный журнал экспериментального образования. – 2013. - №8. – С. 145-150.

2 Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі статистика комитеті. <https://www.stat.gov.kz/> (14.01.2019).

Жаксылыкова А.Б., 1 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Ержанова С.К.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН БАСҚАРУДА КОРОНОВИРУСТЫҚ ПАНДЕМИЯНЫҢ ТИГІЗГЕН ӘСЕРІ

Коронавирус індетінің жаһандық жағдайда етек жаюына байланысты мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 16 наурыздан бастап Қазақстанда төтенше жағдай жариялады. Бүгінгі күні еліміздің республикалық маңызы бар қалаларымен қоса бірқатар облыс орталықтары да карантинге жабылды.

Медицина мамандары мен полиция қызметкерлері күшейтілген жұмыскестесіне көшті. Карантин енгізілген аймақтарда халықтың күнделікті тұрмысына қажетті нысандар (дүкен, дәріхана және тағы басқа) ғана жұмыс істеп, басқа ұйымдар өз жұмыстарын уақытша тоқтатты.

2020 жылдың алғашқы бес айында Қазақстанның жалпы ішкі өнімі 1,7% -ға дейін төмендеді - сондықтан коронавирус пандемиясының біздің елімізге алғашқы нәтижелерін қысқаша сипаттай аламыз.

Негізгі соққы мұнай-газ саласына түсті: тауар нарықтарындағы бағалар 1990 жылдардан бергі ең күшті құлдырауды көрсетті. Бұл оқиғаның әсері Қазақстанның экономикасын айналып өте алмады, мұнда ЖІӨ-нің шамамен 15%-ы, S&P рейтингтік агенттігінің мәліметтері бойынша, мұнай-газ секторы құрайды. «Жаңа шындық» салаға қатты әсер еткені соншалық, ірі ойыншылар кеңселерінің штаттық санын оңтайландыруы керек болды, ал «ҚазМұнайГаз» IPO-ны кейінге қалдыруға мәжбүр болды.

Қазіргі таңда Қазақстанда Әлеуметтік-мәдени даму және ғылым комитетінің төрағасы М. Бақтиярұлы есебі бойынша 1 млн жуық адам жұмысын тоқтатып, үйде отырды.

Пандемияға байланысты оқу орындары қашықтықтан оқуға көшірілді. Сол себепті де, көптеген қиыншылықтар интернет желісімен болды. Интернет жылдамдығы аз немесе мүлде интернеті жоқ ауылға кеткен студенттердің онлайн сабаққа қалай қатысатыны түсініксіз болды.

АҚШ-тың батысында орналасқан қалалар, соның ішінде Сиэтл мен Лос-Анджелесте соңғы болып соққы болды. Шығыс жағалауындағы мегаполистердің тәжірибесіне назар аудара отырып, олар қашықтықтан жұмыс жасауды, Интернет-коммерцияны және халықтың цифрлық қадағалауын қоспағанда, қазір көріп отырғанымыздай белсенді шаралар қабылдады.

Дәл қазіргідей олар мектептер, театрлар мен шіркеулерді жауып тастады, жиналыстарға тыйым салды, жерлеуді кейінге қалдырды, сауданы шектеді, қоғамдық көлікті тоқтатты және өзін-өзі оқшаулау мен физикалық алшақтықты енгізді. Олар қол жуу және басқа гигиенаны насихаттап, оларды маска киюге мәжбүр етті.

Жаһандану жағдайында ел экономикасына әлемдік кірістің тұрақты үлесін алуды қамтамасыз етуде, ішкі және сыртқы нарықтағы отандық кәсіпорындардың позициясын күшейтуде, экономиканың нақты секторының бәсекеге қабілеттілігін көтеру маңызды рөл атқарады. Кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату мақсатында, еліміздің экономикасының өркендеуіне оң әсерін тигізетіндігін көрсетеді. Сонымен қатар, импорттық тауар өндірушілерге қарағанда, отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, халықтың денсаулығын қауіпсіз өнімдерімен тұтынуға өз үлесін қосады.

Қазіргі таңда отандық және шетелдік өндірушілерге нарық ашықтығы жағдайында бәсекелесуге тура келеді, ал халықаралық қатынастар әртүрлі елдердің экономикалық субъектілерінің өзара іс-әрекеттері арқасында тереңдей әрі кеңейе түседі. Сондықтан, нарықтық экономикада ұлттық кәсіпорындардың бәсекелік артықшылықтарының қалыптасуына ықпал ететін факторларды бағалау және олардың жаңа ортада әсер ету ерекшеліктерін қарастыру маңызды.

Өнеркәсіп кәсіпорының бәсекеге қабілеттілігін өндірістің тиімділігін арттыруға бағытталған әлеуетті мүмкіндіктерді толық пайдалану арқылы іс-шараларды ұйымдастыру мүмкіндігі ретінде қарастыруға болады. Бұл оның өнімдерінің бәсекелік артықшылықтарын қалыптастыру арқылы дамуына себепші болады, өнеркәсіптік нарықтағы белгілі бір кезеңде басқа кәсіпорындармен бәсекелесе отырып, тұтынушыларды тауарлармен, қызмет көрсету түрлерімен және орындалатын жұмыстармен қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. <https://kapital.kz/economic/88182/kak-pandemiya-koronavirusa-povliyala-na-ekonomiku-kazakhstanana-i-chto-s-etim-delat.html>
2. <https://abai.kz/post/109257>
<https://www.bbc.com/russian/features-52126987>

Жамиева А.Ж., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Казбеков Т.Б.

ҚАЗАҚСТАНДА БЮДЖЕТТІҢ АТҚАРЫЛУЫН БАҚЫЛАУ ФОРМАЛАРЫ

Бюджеттің атқарылуы болып бюджеттік түсімдерді қамтамасыз ету, бюджеттік бағдарламаларды жүзеге асыру, бюджет тапшылығын қаржыландыру (артықшылықты пайдалану) бойынша шараларының кешенінің орындалуы табылады. Бюджетті атқару процесіне атқарушы билік органдары, қаржы және салық органдары, несиелік мекемелер, заңды және жеке тұлғалар (салық төлеушілер), бюджет қаражаттарын алушылар қатысады. Жергілікті бюджеттердің атқарылуы сәйкес әкімдіктермен қамтамасыз етіледі.